

**NYELVOKTATÁS,
KÉTNYELVŰSÉG,
NYELVI TÁJKÉP**

Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti
Kutatóközpont kutatásaiból

ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІСТИТУТ ІМ. Ф. РАКОЦІ ІІ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ІМ. АНТОНІЯ ГОДИНКИ

II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA
HODINKA ANTAL NYELVÉSZETI KUTATÓKÖZPONT

NYELVOKTATÁS, KÉTNYELVŰSÉG, NYELVI TÁJKÉP

TANULMÁNYOK A HODINKA ANTAL
NYELVÉSZETI KUTATÓKÖZPONT KUTATÁSAIBÓL

Szerkesztette:

**MÁRKU ANITA ÉS
HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA**

Audor-Shark
Ungvár, 2015

ББК К81.2(4Укр)
УДК 81'246.2 (047.31)

A kiadványban a II. RFKMF Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont munkatársainak egyéni kutatási projektjeiből született, valamint a műhelyhez egy-egy kutatási program révén kapcsolódó kutatók, doktoranduszok tanulmányai kaptak helyet. A lektorált kiadványból tájékozódhatnak a kárpátaljai magyar nyelvű oktatás aktuális kérdéseiről, problémáiról és perspektíváiról; olvashatnak Kárpátalja magyar dialektusairól; magyar és ukrán lexikai kölcsönzésekről az ukrán és a magyar nyelvben, valamint az internetes nyelvészet aktuális kérdéseiről kétnyelvű környezetben; pillanatképet kapnak Beregszász és Mezőgecse nyelvi tájképéről is; végül pedig a ma Kárpátaljaként ismert terület etnodemográfiai és nyelvpolitikai helyzetéről találnak áttekintést.

A kötet megjelenését támogatta:

A borítón **Kopriva Attila** „*Árnyékban*”c. festménye látható

Lektorálta:

red. prof. dr. Kolláth Anna,

Maribori Egyetem Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és
Irodalom Tanszék (Maribor, Szlovénia)

dr. habil. Vančo Ildikó,

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai
Tanulmányok Kara Magyar Nyelv- és
Irodalomtudományi Intézet (Nyitra, Szlovákia)

ISBN 978-617-7132-21-8

© A szerzők, 2015
© A szerkesztők, 2015

TARTALOM

Előszó	7
I. Nyelv és oktatás	11
Csernicskó István: A kárpátaljai magyar nyelvű oktatás színvonaláról	13
Beregszászi Anikó: A magyar mint anyanyelv oktatásának tárgyköre a magyartanárok képzésében Beregszászon	27
Dudics Lakatos Katalin: A nemek és a nyelvjárási attitűd összefüggéseiről egy kérdőíves felmérés tükrében.....	34
Ковтюк Іштван: Про питання перекладу з української мови на угорську і з угорської мови на українську	44
II. Kétnyelvűség, nyelvjárások	69
Márku Anita: Az internetes nyelvhasználat kutatásának lehetőségei a kárpátaljai magyarok gyakorlóközösségeiben	71
Karmacs Zoltán: Felvidéki és kárpátaljai etnikailag heterogén családok nyelvhasználatának és nyelvi szocializációjának jellemzői	89
Gazdag Vilmos: A kárpátaljai magyar nyelvjárások orosz/ukrán kölcönszavai.....	113
Bárány Erzsébet: Magyar eredetű lexikai elemek és azok értelmezése az ukrán nyelv szótáraiban	129
III. Nyelvpolitika, nyelvi tájkép, etnicitás	143
Molnár D. István: A népesség száma és anyanyelvi összetétele Kárpátalja mai területén 1869–1910 között.....	145

Hires-László Kornélia: Nyelvi tájkép és etnicitás Beregszászon.....	160
Tóth Enikő: A 2012-es nyelvtörvény gyakorlati alkalmazása: Mezőgecse példája.....	186
Csernicskó István – Fedinec Csilla: Nyelvpolitika határon: a 2012-es ukrainai nyelvtörvény elő- és utóéletéről	206
Séra Magdolna: Vegyes házasság, identitás, államnyelv (egy kvalitatív kutatás eredményeiből)	239

A KÁRPÁTALJAI MAGYAR NYELVJÁRÁSOK OROSZ/UKRÁN KÖLCSÖNSZAVAI

Gazdag Vilmos

Bevezetés

A kárpátaljai magyar nyelvjárások már Trianon előtt is a magyar nyelvterület peremvidékét alkották, ahol több nép mindennapi kapcsolatban élt egymás mellett. E népek mind kultúrájukban, mind nyelvükben hatással voltak egymásra. Így Kárpátalján a kétnyelvűség természetes jelenség. Ugyanakkor a XX. század első harmadáig a bilingvizmus nem a helyi magyarokra, hanem a terület más nemzetiségű lakóira volt jellemző (Lizanec 1970: 89; Csernicskó 1995: 129–130). A trianoni békeszerződés következtében azonban jelentős magyar nemzetiségű tömegek váltak kisebbségivé az új nemzetállamokban (Ablonczy–Bárdi 2010: 12), s ezzel együtt a magyar nyelvterület peremvidéke is határon túli magyar nyelvjárásokká vált, vagyis az intenzív nyelvi kapcsolatok színtere magyarországi szempontból nézve külföldre került (Zoltán 2005: 25). A magyar nyelv helyi szinten elveszítve addigi státuszát, alárendelt szerepbe került a mindenkori államnyelvvvel szemben, ami a presztízsvesztes mellett a másodnyelvi hatás nagymértékű fokozódását, illetve a helyi és az anyaországi magyar nyelvváltozatok bizonyos mértékű elkülönülését is magával vonta. (Lanstyák–Szabó Mihály 1997: 6). Viszont a határon túli, ún. őshonos magyar kisebbség többségi helyzete regionális szinten több helyütt, így Kárpátalja bizonyos részein is megmaradt (Kiss 2002: 183). Épp ennek köszönhető talán, hogy a határon túli magyar kisebbségeknek máig sikerült megőrizniük anyanyelv-dominanciájukat még akkor is, ha „a szórványosodási folyamatok, a vegyes házasságok egyre nagyobb aránya, az anyanyelv társadalmi presztízse, használatának jogi és kommunikációs akadályai napról napra csökkentik az anyanyelvhasználat körét” (Szarka 2004: 118).

A kárpátaljai magyar nyelvjárások és azok helyzete

A kárpátaljai magyar nyelvjárások az úgynevezett északkeleti nyelvjárési régióhoz tartoznak, mely az abaúji ő-ző típustól keletre, kb. a Hernád alsó folyása – a Sajó – Tisza – Csap – Nagyszőlős vonaltól északra a nyelvhatárig terjed (Imre 1971: 365). Az északkeleti nyelvjárési régió nem kis része esik a mai Magyarország határain kívülre (Kiss szerk. 2001: 294). Az egyes nyelvjárési régiókat az anyaországi és a határon túli nyelvjárások egységeként kell szemlélnünk (P. Lakatos–T. Károlyi 2002: 76). Ugyanakkor nem beszélhetünk egységesen a kárpátaljai magyar nyelvjárásokról, mivel az egyes nyelvjárások között különbségek vannak mind a magánhangzó rendszer fonéma állománya, mind pedig az egyes magánhangzók megterheltsége és ejtészváltozata tekintetében (Horváth 1976: 54).

Ennek megfelelően a nyelvészek a kárpátaljai magyar nyelvjárásoknak is több típusát szokták megkülönböztetni. Horváth Katalin hangtani szempontú kategorizálása (1992) 7 típusba sorolja a kárpátaljai magyar nyelvjárásokat, míg Lizanec Péter egy korábbi, ugyancsak hangtani és alaktani szempontokra támaszkodó osztályozásában a kerekhegyi nyelvjárást önálló nyelvjárásként kezelve nyolc típust hoz létre. (Lizanec 1990: 262; és 1995). *A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlaszának* a III. (Lizanec 2003) kötetében viszont a lexikai és szemantikai izoglosszák alapján már csak három csoportot különít el: 1. dél-ungi-latorcai; 2. délborszai; 3. dél-máramarosi. A szerző hét nyelvjárásszigetet is megkülönböztet: Nagydobrony (részletesen lásd Móricz 1993; Balogh–Debreceni 1995), Beregrákos, Badaló (bővebben lásd Hires 2004), Dercen (részletesen lásd Káposztai 1967; Balogh 2004), Salánk, Visk, Kerekhegy (bővebben Lizanec 2003: 727).

A kárpátaljai magyar nyelvjárásoknak számos olyan hang- és alaktani, valamint szintaktikai jellemzője van, melyek egyrészt igazolják azok északkeleti nyelvjárástípushoz való tartozását, másrészt általánosságban jellemzik a kárpátaljai magyar nyelvterületet (Beregszászi–Cserniczkó 2007: 20).

Hangtani szempontból összefogja őket az erős i-zés (Horváth 1998; 2000; Kótyuk 1990) és j-zés, a felső nyelvállású hosszú magánhangzók megrövidülése, a magánhangzók kiesése (Csúry 1929a, b) és a diftongusok ejtése (Horváth 1976; Balogh 2004). A kárpátaljai magyar nyelv-

járások zömében hét rövid és hét hosszú magánhangzó, valamint 25 mássalhangzó van (Lizanec–Horváth 1982: 3–4, Horváth–Lizanec 1993).

A kárpátaljai magyar nyelvjárások nagy részében általánosan elterjedt az az alaktani jelenség, hogy a *-nál/-nél* határozóragot *'-hoz/-hez/-höz'* jelentésben használják, míg a családi viszonyokat is kifejező *-éknál* rag helyett az *-ékhoz* használatos: *tegnap voltunk Zékányékhoz*; tulajdonképpen: *Zékányéknál* (Balogh 1994: 29; Kiss szerk. 2001: 293).

Szintaktikai jellemzőjük az „hogy az igekötő az ige után kerül olyan esetben is, amikor a köznyelvi norma szerint inkább az ige előtt kellene állnia. A mindennapi beszédben gyakran hallható, hogy *Szakad le a kezem, annyira fáj. Olyan szomjas vagyok, hogy halok meg*” (Balogh 1993: 226–227; Balogh–Heltainé 1992: 485).

Amiben azonban a leginkább eltérnek ezek a nyelvjárások az anyaországiaktól, az nem más, mint az orosz és ukrán nyelvből vett kölcsönszavak nagyarányú használata.

Az elmúlt fél évszázad során a helyi és az anyaországi nyelvészek munkájának köszönhetően gazdag tudásanyag halmozódott fel a kárpátaljai magyar–ukrán, ukrán–magyar nyelvi kölcsönhatásokkal, s azon belül a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban meghonosodott keleti szláv (orosz/ukrán) kölcsönszavakkal kapcsolatban is.

A kárpátaljai magyar nyelvjárások szláv lexikai elemei elsőként néhány nyelvűvelő célzatú szószedet formájában kerültek rögzítésre. Ilyen nyelvűvelő szószedet volt például Drávai Gizella *Nyelvrosta. Így mondjuk, de mondjuk így* című írása, melyben közel száz mondatba foglalt orosz és ukrán kölcsönszót közölt szembeállítva magyar standardbeli megfelelőjükkel (Drávai 1969).

Az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszékének a megnyitásával (1963), illetve a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola bázisán működő Limes Társadalomkutató Intézet (1999), s az ebből önállósuló Hodinka Antal Intézet (2001)¹ létrejöttével megindult a téma tudományos vizsgálata is. Ennek keretében monográfiák (Rot 1968; Lizanec 1970, Márku 2008b, 2013), disszertációk (Mokány 1966; Kótyuk 2007), tanulmányok (Rot 1967; Fodó 1971, 1972, 1973; Lizanec 1987, 1993; Borbély 2000; Márku 2008a, 2011, 2014; Gazdag 2010, 2012. 2013

¹ 2014 szeptemberétől Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont

stb.) születtek, s *A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza* (Lizanec; 1992, 1996, 2003), illetve *A Kárpátaljai magyar nyelvjárások szótára* (2012, 2013) megjelenésével teljesebben ki.

A kutatásról

2014. január 13. és február 13. között egy online kérdőívvezetés keretében a kárpátaljai magyarság nyelvhasználatát vizsgáltam.² A kérdőív a nyelvjárás kérdőívek megszokott kérdései mellett szociolingvisztikai kérdéseket is tartalmazott, melyek a megkérdezett egyének szociológiai adataira (nem, kor stb.), nyelvismeretére (anyanyelv, államnyelv, környezeti nyelvek és idegen nyelvek), az iskolai tannyelv, illetve az egyes szakmák és az egyéni nyelvhasználat összefüggéseinek a vizsgálatára irányultak. Jelen munka keretein belül azonban csupán a nyelvjárás kérdések elemzésével kívánok foglalkozni.

Az anyaggyűjtés módszere a kitöltőkkel való személyes kapcsolat hiánya miatt aktív kérdezési módszerrel történt. A kitöltői figyelem fenntartása érdekében a kérdőív nyelvjárás része több különböző kérdéstípusból tevődött össze (tárgyképek bemutatása, meghatározások alapján történő kérdezés, a tájnyelvi elemek jelentésének az ismeretére irányuló kérdések).

Az eredmények ismertetése

1. A kérdőív kitöltőire utaló adatok

A kérdőív kitöltői elsősorban az ismerősi körömből kerültek ki, ugyanis a kérdőív kitöltésére való felkérést a Facebook idővonalamon poszt formájában tettem közzé, s onnan, illetve az ismerősök általi megosztások (összesen 18 személy osztotta meg a posztot) alapján vált elérhetővé a kérdőívre mutató link is.

A kérdőívet összesen 85 kárpátaljai magyar anyanyelvű személy töltötte ki. A kérdőív kitöltői ennek megfelelően elsősorban lakhelyem közvetlen környezetéből kerültek ki. A legtöbben a Beregszászi járás (58 személy), Ungvári járás (8 személy), Nagyszőlősi járás (4 személy), Munkácsi járás (2 személy), Huszti járás (1 személy), illetve 12 személy,

² A kérdőív megtekinthető az alábbi linken: https://docs.google.com/forms/d/1CH2MZBIh__lZkX-Szma8F2OF0HCCDWp9-CQ2TaYkK0E/viewform?edit_requested=true

akik nem tüntették fel a lakhelyüket, vagy jelenleg épp nem Kárpátalján élnek (pl. magyarországi egyetemen tanulnak, vagy Magyarországon dolgoznak).

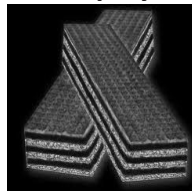
2. A nyelvjárási adatok ismertetése

2.1. Tárgyképek azonosítása. A nyelvjárási anyaggyűjtésre irányuló kérdéskör első csoportjában 30 tárgyképet tettem közzé. A kitöltők feladata az volt, hogy a képen látható használati tárgy, étel, zöldség-gyümölcs, növény, ruha és lábbeli, ruházati eszköz és egyéb tárgyak, illetve objektumok nevét a kép alatti mezőben feltüntessék. A képek összeválogatása során arra törekedtem, hogy a képek mindenki számára ismert dolgokat ábrázoljanak, illetve, hogy azok között minél több olyan legyen, amelynek a kárpátaljai magyarság körében ismert és általánosan elterjedt a szláv (orosz/ukrán) nyelvi elnevezése is. A továbbiakban, a terjedelmi korlátokra való tekintettel ezekből csak néhány példát kívánok az olvasók elé tárni.

1. ábra: Habroló

2. ábra: Nápolyi szelet

3. Padlizsán

Az 1. (a kérdőívben a 3.) ábrán szereplő általában vaníliakrémmel töltött krémes apró kürtőskalács szerű édességet 32 válaszadó nevezte meg a *trubocski/trubacski/a* [~ószl. **Трѣва**] fn. '-t, '-ja – *trubocski/trubacski/a* < ukr., or. 'трубочки' közvetlen kölcsönszóval. 4 válaszadó egyidejűleg adta meg a szláv kölcsönszót és a magyar nyelvi megnevezést. További magyar nyelvi változatok: kifli, képviselőfánk, habroló, roló, kürtőskalács, krémes, kifli.

A 2. (a kérdőívben a 4.) ábrán szereplő ostyaszeletet 13 válaszadó nevezte meg a *váfli* [~or. **вафли**] fn. '-t, '-ja – *váfli* < ukr. 'вафлі'; or. 'вафли' közvetlen kölcsönszóval. Három válaszadó a magyar változattal

párhuzamosan adta meg a szláv nyelvi változatot. Az adatolt magyar nyelvi változatok a következők: ostya (és oscsa), nápolyi.

A 3. ábrán (a kérdőív 5. képén) szereplő padlízánt 14 válaszadó a *baklászán* [~tör. patlican] fn '-t, '-ja – *baklászán* < ukr., or. 'баклажан' névvel nevezte meg. További 3 válaszadó együtt adta meg a magyar, illetve a szláv nyelvi változatot. Ezen kívül a következő magyar nyelvi változatok fordultak még elő: padlízán, cukkini, lilatök és törökparadicsom.

4. ábra: Munkaruha **5. ábra: Elsősegély csomag** **6. ábra: Irattartó**

A 4. ábrán (a kérdőív 10. képén) látható munkaruhát 7 válaszadó kezelábas jelentésben használt *kombinzon* [~fr. combinaison] fn '-t, '-ja – *kombinzon* < ukr. 'комбінезон'; or. 'комбинезон' közvetlen kölcsönszóval nevezte meg. Egy válaszadó a munkaruha jelentésű or. 'спецовка' kölcsönszót adta meg. Ezen kívül a következő elnevezések kerültek még adatolásra: ruha, munkaruha, egyenruha, formaruha, kezelábas, anorák.

Az 5. ábra (a kérdőív 28. képe) egy autós vagy sürgősségi elsősegély dobozt ábrázol, amelyet 25 válaszadó az *apteczka* [~lat. apothēca] fn '-t, '-ja – *apteczka* < ukr., or. 'аптечка' közvetlen kölcsönszóval nevezett meg. Egy válaszadó a hibrid kölcsönszó *apteczkás doboz* összetételt használta. Egyéb adatolt megnevezések: elsősegélydoboz, elsősegély-csomag, gyógyszeres táska, mentőcsomag, orvosi táska.

A 6. ábrán (a kérdőív utolsó, 30. képén) szereplő iratmappa megnevezéseként 18 válaszadó adta meg a [~or. папка] *pápka* fn '-t, '-ja – *pápka* < ukr., or. 'папка' közvetlen kölcsönszót. További egy válaszadó az ugyancsak szláv eredetű *dokument* fn '-t, '-ja – *dokument* < ukr., or. 'документ' hangalaki kölcsönszóval létrejött *dokumenttartó* hibrid kölcsönszót adta meg. További adatolt névváltozatok: mappa, irattartó.

A következő feladatok kapcsán született eredmények ismertetése egy külön dolgozatot igényelne, így a részletes elemzésükre jelen esetben nem kívánok kitérni.

2.2. Körülírások alapján történő azonosítások. A kérdőív további részében a válaszadóknak körülírások alapján kellett meghatározniuk az abban leírt ételek, illetve foglalkozások megnevezéseit. A két feladat összesen 10 darab körülírást tartalmazott (pl. *Tojásfehérjével készített apró, kerek, édes, általában fehér vagy rózsaszín színű édesség; vagy Kórházban ápolott betegek szakszerű gondozására alkalmazott, megfelelő képesítésű nő*).

2.3. Szláv kölcsönszók jelentéseinek a meghatározása. A következő feladatban az eddigiektől eltérően 5, a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban ismert szláv kölcsönszót adtam meg (*princessza, geroj, debella, tormoz és zsulik*), melyekhez egyenként 4-4 meghatározást társítottam. A válaszadók feladata az volt, hogy kiválasszák azt a meghatározást, amelyre véleményük szerint az adott kölcsönszó vonatkozik.

2.4. Meghatározások alapján történő azonosítások. Ebben a feladatban a válaszadóknak 5 meghatározás alapján kellett beazonosítaniuk az azokban körülírt tárgyakat, labdajátékot, illetve közlekedési eszközt (pl. *Sátrak befedésére, vagy különböző tárgyak letakarására használt vízhatlan vászonlepel*). A meghatározásokat szándékosan úgy válogattam, hogy azok olyan dolgokat jelöljenek, amelyeknek a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban használatos a szláv kölcsönszói változata is.

2.5. Szólista készítése. Az utolsó feladatban arra kértem a válaszadókat, hogy soroljanak fel olyan szavakat, amelyek csak Kárpátalján használatosak.

A feladatban szándékosan nem azt kértem a válaszadóktól, hogy szláv kölcsönszavakat soroljanak fel. Így a kölcsönszavak mellett számos magyar nyelvjárási elem is felsorolásra került: *ablaktőc* – ablakpárkány; *bíró* – polgármester; *bokszol* – cipőt krémmel fényesít, illetve az autó kereke is *bokszol*, ha beragad a sárba, s csak egy helyben forog; *gomb* – tablettá; *kolompír* – burgonya; kóla – üdítő ital (nem csak a cola-ra vonatkozóan, pl. narancs vagy körte kólát kérsz?); *oszt* – aztán; *palacsintavas* – serpenyő, palacsintasütő; *paszuly* – bab; *pulyapénz* – gyermeknevelési támogatás; *sámedli* – zsámoly; *sikanyózik* (jégen) – csúszkál; *síklik* (az út) – csúszós; *sódar* – sonka, comb; *taxi* – személygépkocsi (pl. már neki is van taxija, vagyis ő is rendelkezik személygépkocsival).

Viszont, amint azt a nyelvi helyzet alapján már előzetesen is feltételeztem, a válaszadók a legnagyobb számban (118 db) mégis szláv

kölcsönzavakat soroltak fel. A továbbiakban e szavak szótári listáját kívánom közölni.

A felsorolt kölcsönzavak listája:

A

akt < ukr., or. 'акт'; – 1. jegyzőkönyv; 2. okirat;
amartizátor < ukr., or. 'амортизатор'; – lengéscsillapító;
avária < ukr. 'аварія'; or. 'авария'; – baleset;

B

bagázs(nyik) < ukr., or. 'багаж'; – csomagtér;
balkon < ukr., or. 'балкон'; – erkély;
bánka < ukr., or. 'банка'; – 1. befőttesüveg ;
batri < ukr., or. 'батарейка'; – elem, akkumulátor;
beszedka < or. 'беседка'; – lugas; kerti pavilon;
bint < ukr., or. 'бинт'; – 1. kötés, pólya; 2. kötszer, fásli;
bordácski < ukr., or. 'бардачок'; – kesztyűtartó (gépkocsiban);
brakk < ukr., or. 'брак' – selejt;
brigadér < ukr., or. 'бригадир'; – munkavezető;
buháter < ukr., or. 'бухгалтер'; – könyvelő;
bulicska < ukr., or. 'булочка'; – zsemle;
butyka < ukr., or. 'будка'; – bódé;

Cs

csájna < or. 'чайная'; – 1. teázó; 2. kocsma, ivó;
csájnik < ukr., or. 'чайник'; – teáskanna;
cseburek < ukr., or. 'чебурек'; – (birka)húsos rétes; húsos fánk;

D

deká < or. 'ДК → дом культуры'; – kultúrház; szórakoztató központ;
deputát < ukr., or. 'депутат'; – küldött, képviselő;
dezsurál < or. 'дежурить'; – őrködik; ügyel, felvigyáz;
dezsurka < or. 'дежурка'; – 1. ügyelet; 2. szolgálat;
dokument < ukr., or. 'документ'; – okmány; okirat;

E

elektricska < ukr., or. 'електричка'; – villanyvonat, a magyarországi HÉV-nek megfelelő helyközi vonatjárat;

F

fortocska < or. 'форточка'; – szellőztető (ablakon);

G

grecka/hrecska < ukr., or. 'гречка'; – tatárka, hajdinakása;

grip < ukr. 'грип'; or. 'грипп'; – influenza;

g/hrivnya < ukr. 'гривня'; – Ukrajna hivatalos pénzneme;

gruppa < or. 'группа'; – 1. csoport, (iskolai) napközis csoport; 2. kategória;

gruzsik < or. 'грузчик'; – rakodómunkás;

gruzin < ukr., or. 'грузин'; – 1. grúz; 2. grúznemzetiségű ember;

Gy

gyela < or. 'дело'; – dolog, ügy;

gyenygi < or. 'деньги'; – pénz;

gyevuska < or. 'девушка'; – lány;

K

kapot < ukr., or. 'капот'; – motorháztető;

kolhoz < ukr. 'колгосп'; or. 'коллективное хозяйство → колхоз'; – 1. termelőszövetkezet; 2. kollektív gazdaság;

kolonka < ukr., or. 'колонка'; – vízmelegítő, bojler;

kóperta < ukr. 'коперта'; – (levél)boríték;

kópia < ukr. 'копія'; or. 'копия'; – másolat;

korocse < ukr. 'коротше'; or. 'короче'; – rövideen, rövidebben;

kredit < ukr., or. 'кредит'; – hitel;

kriska < ukr. 'кришка'; or. 'крышка'; – fedő (az üvegedényen);

kroszovki < or. 'кроссовки'; – sportcipő, tornaicipő;

kurtka < ukr., or. 'куртка'; – dzseki; rövid férfi felsőkabát;

L

lomik < ukr., or. 'ломик'; – emelőrúd, feszítővas, pajszer;

M

magazin < ukr./or. 'магазин'; – 1. bolt; 2. áruház;

májka < ukr., or. 'майка'; – 1. trikó; 2. sportmez;

marsutka < ukr., or. 'маршрутка'; – iránytaxi;

medszesztra < ukr., or. 'медсестра'; – ápolónő;

milicia < ukr. 'міліція'; or. 'милиция'; – rendőrség;

misálka < ukr. 'мішалка', or. 'мешалка'; – keverőgép, malter vagy betonkeverő;

mufta < ukr., or. 'муфта'; – hüvely, tengelykapcsoló;

murkó < ukr. 'морква'; or. 'морковь'; – sárgarépa, nyelvjárású murok;

N

nácsálnyk < ukr., or. 'начальник'; – főnök; parancsnok;

notáriusz < ukr. 'нотаріус'; or. 'нотариус'; – jegyző, közjegyző;

nozsovka < or. 'ножовка'; – (kézi) fűrész;

O

obsi < or. 'общежитие'; – 1. diáktotthon; 2. közös szállás, munkásszálló;

ocsot < or. 'учёт'; – nyilvántartás;

odekolon < ukr., or. 'одеколон'; – kölni (víz);

P

pálocski < or. '(кукурузные) палочки'; – pufi, kukorica rudacskák;

pápka < ukr., or. 'папка' – mappa, irattartó;

pára < ukr., or. 'пара' – órapár, 2x45 perc;

pasztport < ukr., or. 'паспорт'; – személyigazolvány;

pelmenyi < ukr. 'пельмені'; or. 'пельмени'; – húsos derelye; hússal töltött barátfüle;

pepelynica < or. 'пепельница'; – hamutartó;

perejezd < or. 'переезд'; – (vasúti) átjáró;

pinoplaszt < ukr. 'пінопласт'; – habszivacs, hungarocell;

piroski < or. 'пирожки' – fánk, bukta;

plán < ukr., or. 'план'; – terv, tervezet;

plasztelin < ukr. 'пластилін'; or. 'пластилин'; – gyurma;

plávki < ukr., or. 'плавки'; – úszónadrág, fürdőgatya;

porvort < ukr., or. 'поворот'; – kanyar, index;

práva < ukr. 'права водія → права'; or. 'права водителя → права'; – gépjárművezetői jogosítvány;

pricer < or. 'прицеп'; – rótkocsi;

provodnyik < or. 'провідник' – kalauz;

R

rájkom < ukr., or. 'райком → районний комітет'; or. 'районный комитет' – járási tanács;

rásztvorityelj < or. 'растворитель'; – oldószer;

rucska/i < ukr., or. 'ручка'; – (tintás) toll;

S

sláng < ukr., or. 'шланг'; – slag; locsolócső;

slopi < ukr. 'шльопанці'; or. 'шлѣпанцы'; – papucs, topán;

spilka < ukr., or. 'шпилька'; – hajtű, hajcsat;

spricc < ukr., or. 'шприц'; – fecskendő;

stráfol < ukr. 'штрафувати'; or. 'штрафовать'; – bírságot;

stukatúrka < ukr., or. 'штукатурка' – vakolás;

Sz

szesztra < ukr., or. 'сестра'; – nővér;

szilyráda < ukr. 'сільська рада' → сільрада; – községi tanács;

szirnéké < ukr. 'сирник'; or. 'сырник'; – túrós gombóc, túrós tészta;

szkoccs < ukr., or. 'скотч'; – ragasztó szalag, cellulux;

szkrepki < or. 'скрепки'; – gémtkarocs;

szok < or. 'сок'; – 1. gyümölcsből készült üdítőital; 2. lé, nedv;

szoljárka < ukr., or. 'солярка'; – 1. gázolaj; 2. üzemanyag;

szosziszki < ukr., or. 'сосиски'; – 1. virsli; 2. hosszú, vékony kifőzve fogyasztott hústermék, húspép;

szprávka < or. 'справка'; – 1. igazolás; 2. tudakozódás, érdeklődés;

sztáncija < ukr. 'станція', or. 'станция'; – állomás;

sztándárt < ukr., or. 'стандарт'; – szabvány szerinti, standard;

szvetafor < or. 'светофор'; – közlekedési lámpa;

szvidoctvo < ukr. 'свідоцтво'; – igazolás, bizonyítvány;

T

tekoszmot < or. 'техосмотр'; – műszaki szemle;

trojnyik < or. 'тройник'; – (hálózati) hármas elosztó;

tumbocska < ukr., or. 'тумбочка' – éjjeliszekrény;

U

usánka < or. 'ушанка'; – füles téli sapka;

V

váfli < ukr. 'вафлі'; or. 'вафли'; – ostya;

vojenkomát < or. 'военкомат «военный комиссариат»' – 1. hadkiegészítő parancsnokság; 1. sorozási hely;

Z

zabora < ukr. 'забора'; or. 'забора' – a széna tárolására szolgáló csűr;

zácsot < or. 'зачёт' – 1. beszámoló, kollokvium; 2. vmibe beszámítás;
zájáva < ukr., or. 'заява'; – kérvény, folyamodvány;
zálík < ukr. 'залік'; – beszámoló;
zálíkovka < ukr. 'заліковка в залікова книжка'; – leckekönyv, index
zápászka < ukr., or. 'запаска'; – pótalkatrész, készlet;
záprávka < ukr., or 'заправка' – üzemanyag töltőállomás; benzinkút,
tankoló;
zázsigálka < or. 'зажигалка'; – öngyújtó;
zdácsi < ukr. 'здачі'; or. 'сдачи'; – visszajáró (pénz);
znák < ukr., or. 'знак'; – jel;
zontyik < or. 'зонтик'; – esernyő;
zvit < ukr. 'звіт'; – jelentés;

Zs

zsurnál < ukr., or. 'журнал'; – napló;osztálykönyv;
zsvácska < ukr. 'жвачки'; – rágógumi;

Összegzés

A kárpátaljai magyar nyelvjárások, ahogyan más határon túli magyar nyelvjárások is fokozott másodnyelvi hatás alatt állnak. Beszélői mindennapi kapcsolatban állnak az államnyelvet és az orosz beszélő szláv nyelvű lakossággal, s a hivatalos nyelvi színtereken anyanyelvük használati lehetőségei jelentős mértékben korlátozva vannak. A történelmi és a jelenkori helyzet ismeretében tehát nem lehet meglepő, hogy az itt élők nagyszámú másodnyelvi elemet használnak az anyanyelvi kommunikációjukban is, amelyek a magyar nyelvi változatokkal együtt, vagy sok esetben azokat kiszorítva a mindennapos nyelvhasználat részeivé válnak.

IRODALOM:

- A Kárpátaljai magyar nyelvjárások szótára.* Főszerkesztő: Lizanec Péter, Szerkesztő: Horváth Katalin. Készült az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszékén és Hungarológiai Központjában, Ungvár, Kárpáti Kiadó 2012, 2013.
- Ablonczy Balázs – Bárdi Nándor 2010. Határon túli magyarok: mérleg, esély, jövő — In. *Határon túli magyarság a 21. században* konferenciasorozat a Sándor-palotában 2006-2008. Szerkesztette: Bitskey Botond, Köztársasági Elnöki Hivatal.
- Balogh Lajos 1993. Néhány megjegyzés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról. — In. *Magyar Nyelv.* 89. évf. 2. sz. / 1993, 225–229.

- Balogh Lajos 1994. A magyar nyelv Kárpátalján — In: *Magyar Nyelvőr*, 118. évf. 2. sz. / 1994, 26–38.
- Balogh Lajos 2004. A kettőshangzók fonológiai státusza a kárpátaljai Dercen nyelvjárásában. In: P. Lakatos Ilona–T. Károlyi Margit (szerk.): *Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcseré*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 192–194.
- Balogh Lajos–Debreceni Anikó 1995. Nagydobrony helye a kárpátaljai magyar nyelvjárások rendszerében. — In: Kassai Ilona szerk. *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat. A 6. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. MTA Nyelvtudományi Intézet Élőnyelvi Osztálya, Budapest, 155–161.
- Balogh Lajos–Heltainé Nagy Erzsébet 1992. Hátravetett igekötő. — In: *Magyar Nyelvőr*, 116. évf. 4. sz. / 1992, 485–487.
- Beregszászi Anikó–Csernicskó István 2007. Beszélhetünk-e egységesen „kárpátaljai magyar nyelvjárások”-ról? — In: Csernicskó István – Márku Anita szerk. *„Hiába repülsz te akárhová...”* Segédkönyv a kárpátaljai magyar nyelvjárások tanulmányozásához. PoliPrint, Ungvár 2007.
- Borbély Edit 2000. Adalék a lexikai kölcsönzés kutatásához. — In: *Jubileumi kötet Lizanec Péter professzor 70. születésnapjára*, Ungvári állami egyetem magyar filológiai tanszék hungarológiai központ, Ungvár, 113 – 119.
- Csernicskó István 1995. A kárpátaljai magyarság és a kétnyelvűség (1945–1993). — In: Kassai Ilona szerk., *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*, MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest. 129–145.
- Csúry Bálint 1929a. Magánhangzók elisiója a tiszaháti és ugoicsai nyelvjárásban. — In: *Magyar Nyelv* 25. köt. 5-6. sz. / 1929, 163–73.
- Csúry Bálint 1929b. Pótló megjegyzések a tiszaháti és ugoicsai elisióhoz. — *Magyar Nyelv* 25. köt. 9-10. sz. / 1929, 343–345.
- Drávai Gizella 1969. Nyelvrosta. Így mondjuk, de mondjuk így. — In: *Kárpáti Kalendárium*. Kárpáti Könyvkiadó, Uzshorod, 1969, 65., 91., 135.
- Fodó Sándor 1971. = Фодо, Ш. Славянские заимствования в географической терминологии венгерских говоров района Верхней Тисы. — In: *Труды по русской и славянской филологии. Т. XIX. Серия лингвистическая*. Ученые записки Тартуского государственного университета. Выпуск 275. Тарту, 84–96.
- Fodó Sándor 1972. = Фодо, Ш. Некоторые данные о славянских заимствованиях в двух венгерских говорах Закарпатья (район Верхней Тисы) — In: *Карпатская диалектология и ономастика*. Москва, 258–276.
- Fodó Sándor 1973. Szláv jövevényszók a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban. — In: *Magyar Nyelvjárások* 19. kötet / 1973, 41–52.
- Gazdag Vilmos 2010. Szláv eredetű lexikai elemek a Beregszászi járás magyar nyelvjárásaiban (Kárpátalja, Ukrajna) — In: *HatárhelyzetekIII. Önmeghatározási kísérletek: hagyományőrzéstől a nyelvi identitásig*. Szerkesztő: Fábri István – Kötél Emőke Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium Budapest, 124–160.

- Gazdag Vilmos 2012. Másodnyelvi elemek a kárpátaljai Beregvidék magyar lakosságának nyelvhasználatában — In: Bárdosi Vilmos szerk. *A szótól a szövegig az MTA Modern Filológiai Társasága tudományos konferenciájának előadásai Budapest, 2011. jún. 21-22. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához sorozat* 137. tagja. Tinta Kiadó Budapest, 75–86.
- Gazdag Vilmos 2013. Orosz/ukrán lexikai elemek a kárpátaljai magyar nyomtatott sajtóban — In: Geccsó Tamás, Sárdi Csilla szerk. *Nyelvhasználat a médiában, Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához sorozat* 115. tagja. Tinta Kiadó Budapest, 2013. 33–39.
- Hires Kornélia 2004. A badalói magyar közösség nyelvhasználati és nyelvjárási sajátosságainak vizsgálata. — In: P. Lakatos Katalin–T. Károlyi Margit szerk.: *Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcseré.* Tinta Könyvkiadó, Budapest, 130–134.
- Horváth Katalin 1976. *A kárpátontúli magyar nyelvjárások magánhangzó-rendszere.* Az USZSZK Felső- és Szakközépoktatásügyi Minisztériuma – Uzshorodi Állami Egyetem, Ungvár.
- Horváth Katalin 1992. = Горват Е. И. Венгерские говоры Закарпаття. *Acta Hungarica* I: 20–21.
- Horváth Katalin 1998. A zárt *í*-zés jelenségéről a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban. — In: Szabó Géza–Molnár Zoltán szerk. *III. Dialektológiai Szimpozion.* Szombathely, A Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai II. 262–265.
- Horváth Katalin 2000. A zárt *í*-zés jelensége a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban. — *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія.* №5. Uzshorod.
- Horváth Katalin–Lizanec Péter 1993. A kárpátaljai magyar nyelvjárások főbb sajátosságairól. — In: Lizanec Péter–Horváth Katalin szerk. *Az ungvári hungarológiai intézet tudományos gyűjteménye.* Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.
- Imre Samu 1971. *A mai magyar nyelvjárások rendszere,* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Káposztai Erzsébet 1967. A derceni nyelvjárás diftongusai. — In: Imre Samu és Szathmári István (szerk.): *Magyar nyelv története és rendszere.* A debreceni nyelvészkongresszus előadásai: 1966. augusztus 24–28. Akadémiai Kiadó, Budapest, 350–353.
- Kiss Jenő (Szerk.) 2001. *Magyar Dialektológia* Osiris Kiadó, Budapest.
- Kiss Jenő 2002. *Társadalom és nyelvhasználat Szociolingvisztikai alapfogalmak* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kótyuk István 1990. A zárt *í*-zés az ungi nyelvjárásban. — In: Jakab László–Keresztes László–Kiss Antal–Maticsák Sándor szerk. *Congressus septimus internationalis fenno-ugristarum. 3A. Sessiones sectionum dissertationes. Linguistica.* Debrecen, 267–271.

- Kótyuk István 2007. = Ковтюк И. Украинские заимствования в ужанском венгерском говоре. Под редакцией и с предисловием А. Золтана. Ниредьхаза.
- Lanstyák István – Szabó Mihály Gizella 1997. *Magyar nyelvhasználat – iskola Kétnyelvűség*. Pozsony: Kalligram 6.
- Lizanec Péter 1970. = Lizanec Petro. *Magyar–ukrán nyelvi kapcsolatok (A kárpátontúli ukrán nyelvjárások anyagai alapján)*. Egyetemi jegyzet. Az USZSZK Felső- és Szakközépoktatásügyi Minisztériuma, Uzshorodi Állami Egyetem. Uzshorod.
- Lizanec Péter 1987. = P. N. Lizanec: Украинско-венгерские межязыковые (междialeктне) связи. — In: *Hungarian Studies, a Journal of the International Association of the Hungarian Studies*, Volume 3. 1987. Number 1–2., 1–17.
- Lizanec Péter 1990. = Lizanec Petro M. A kárpátaljai magyar nyelvjárások osztályozása (előzetes eredmények). — In: Jakab László–Keresztes László–Kiss Antal–Maticsák Sándor (szerk.): *Congressus septimus internationalis Fenno-ugristarum. 3A. Sessiones sectionum dissertationes. Linguistica*. Debrecen, 261–6.
- Lizanec Péter 1992. *A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza* I. kötet Akadémiai Kiadó Budapest.
- Lizanec Péter 1993. = Lizanec Petro Ukrán valamint orosz elemek a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban. — In: *Az Ungvári Hungarológiai Intézet tudományos gyűjteménye*, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest. 50–56.
- Lizanec Péter 1995. Leíró és nyelvföldrajzi aspektus a kárpátaljai magyar nyelvjárások kutatásában. — In: *A Kárpátaljai Magyar Tudományos Társaság Közleményei* 2. 1995. 24–39.
- Lizanec Péter 1996. *A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza* II. kötet Ungvár: Patent Nyomdaipari Vállalat.
- Lizanec Péter 2003. *A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza* III. kötet, Ungvár–Debrecen: „Ethnica” Kiadó, 2003.
- Lizanec Petro M.–Horváth Katalin 1982. A kárpátontúli magyar nyelvjárások főbb sajátosságairól. — In: *Magyar Nyelvjárások* 24. köt. / 1982, 3–18.
- Márku Anita 2008a. *Szókölcsönzés a kárpátaljai magyar főiskolások és egyetemisták körében*. *Alkalmazott Nyelvtudomány*, 2008/1-2, 27–39.
- Márku Anita 2008b. *Érvényes történetek. Nyelvválasztási és kódváltási kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar fiatalok körében*. Monográfia. Rákóczi-füzetek XLVIII. PoliPrint Kft. – KMF, Ungvár – Beregszász.
- Márku Anita 2011. = Марку, Аніта 2011. Слов’янські лексичні запозичення у мовленні угорців Закарпатської області. *Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань, 2011. 52–54. с.
- Márku Anita 2013. „По зкарпáтськи”: *Кétnyelvűség, kétnyelvűségi hatások és kétnyelvű kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar közösségben*. Monográfia. Ungvár: „Líra” Poligráfcentrum, 2013. 244 oldal.
- Márku Anita 2014. „По зкарпáтськи” Кétnyelvűсégi jelenségek (lexikai kölcsönzések) a kárpátaljai magyarok körében. In: Єлизавета Барань, Степан Черничко ред. Барáнь Ерсьбет, Csernicскó István, szerk. *Українсько-угорські міжмові*

контакти: минуле і сучасність. Матеріали міжнародної наукової конференції. Az ukrán-magyar nyelvi kapcsolatok múltja és jelene. Nemzetközi tudományos konferencia előadásai; Національна Академія Наук України Інститут Української мови – Міністерство освіти і Науки України – Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II; Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia Ukrán Nyelvi Intézete – Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. Ужгород: Поліграфцентр „Ліра” 2014. 193–212 сс.

Mokány 1966. = Мокань А. А. *Венгерские заимствования в мараморошском украинском диалекте Закарпатской области*. Автореферат дис. [...] канд. филол. наук. Тарту.

Móricz Kálmán 1993. *Nagydobrony*. Ungvár, Hatodik Síp Alapítvány.

P. Lakatos Ilona–T. Károlyi Margit 2002. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területén a 80-as, 90-es években végzett nyelvjárási kutatások tapasztalatai. — In. P. Lakatos Ilona szerk. *Mutatványok a hármas határ menti nyelvhasználat kutatásából*, 27-33. Nyíregyháza: Bessenyei György Könyvkiadó.

Rot Sándor 1967. = Rot, A. Magyar-ukrán és ukrán-magyar kétnyelvűség Kárpát-Ukrajnában — In. *Magyar Nyelvőr* 91. évf. 2. sz. / 1967, 185–191.

Rot Sándor 1968. = Rot Alexander. *A magyar nyelv fejlődése. A magyar keleti szláv nyelvi kapcsolatok*. Kijev–Uzsgorod: Ragyanszka Skola.

Szarka László 2004. *Kisebbségi léthelyzetek - közösségi alternatívák* Lucidus Kiadó, Budapest.

Zoltán András 2005. *Szavak, szólások, szövegek*. Nyelvészeti és filológiai tanulmányok, Budapest.